

Drabčík *Dianous coerulescens*.

Drabčíci podčeledi Steninae v západních Čechách

Stanislav Benedikt, Plzeň

Entomologické průzkumy, prováděné na lokalitě opakovaně po dobu alespoň několika měsíců v roce nebo lépe několika let, vedou skoro vždy k zajímavým, komplexním výsledkům, které náhodné sběry nikdy nemohou poskytnout. Badatel je zvědavý, co nového pro něho dosud neznámá lokalita přinese, jak bude odměněna jeho terénní lopota. Pokud se týká brouků (Coleoptera), je tu vedle velkých očekávání vždy jedna jistota. Průzkum nepochybně zachytí výskyt alespoň několika druhů drabčků z rodu *Stenus*.

Drabčíci (Staphylinidae) jsou zřejmě vůbec nejpočetnější skupinou organismů na zeměkouli. Dosud jich bylo popsáno okolo 65 tisíc druhů, ale skutečný počet recentně žijících druhů bude jistě o desítky procent vyšší. Také v regionu střední Evropy jde o mimořádně bohatou skupinu a v samotné České republice se jejich počet pohybuje okolo 1600 druhů.

Jednou z jejich středně početných podčeledí jsou Steninae. Zástupci této podčeledi se dají poměrně snadno rozpoznat. Stejně jako ostatní drabčíci jsou charakterističtí zkrácenými krovkami, které nepřekrývají zadečkové články, a obvykle nitkovitými tykadly. Druhy Steninae se pak mezi drabčíky odlišují očima, které jsou v poměru k ostatním tělesným proporcím mimořádně velké a často zaujímají celou stranu hlavy, která tak nemá vyvinuté spánky. Šířka hlavy včetně očí pak často přesahuje i šíři krovek. Hlava je opatřena velkými a tenkými, šavlovitými kusadly. Ještě jeden znak je velmi typický u většiny těchto druhů – spodní pysk je u nich možné tlakem krvožízy hadicovitě prodloužit tak, že připomíná jazyk chameleona. Na obrveném konci pysku vypouští lepidý sekret, který slouží k polapení kořisti, především drobných členovců, jako jsou například šupinušky (Thysanura) nebo

chvostokoci (Collembola). Pokud zrovna neloví, zatáhnou spodní pysk do předohrudi. Celkovým vzhledem se jedná o štíhlé až velmi štíhlé, malé brouky, jejichž celková délka se pohybuje mezi 2 až 7 mm. Převládá u nich černé nebo šedočerné zbarvení, které u některých druhů výjimečně přechází až do modrého nebo bronzového odstínu. Nohy, tykadla a makadla bývají rovněž černé, jen u některých druhů mohou být v různé míře zbarveny do žluta či do hněda. Pouze několik druhů má pak krovky ozdobeny jednoduchou žlutou nebo červenou, okrouhlou skvrnou.

Tito brouci žijí jako predátoři drobných organismů v široké škále biotopů. Obecně jsou ale až na výjimky hygrofilní, což znamená, že preferují stanoviště s vyšší vlhkostí, jako jsou břehy toků a vodních nádrží, vlhké nebo alespoň mezofilní louky, mokřady, vlhkou hrabanku stinných lesů a podobně. Řada z nich je však stanovištně velmi náročná a je pak cenným indikátorem kvality biotopu. Platí to nejen o druzích zachovalých, často rašelinných mokřadů, ale i o ojedinělých, spíše xerothermních druzích (tedy suchomilných a teplomilných), a vůbec nejvíc pak o ripikolech (žijících a vázaných na břehy toků), kteří jsou obyvateli písčitých, štěrkopísčitých nebo hlinitých břehů neregulovaných čistých toků nižších poloh. Tato stanoviště jsou v současné krajině České republiky snad skutečně nejohroženější, pomínu-li biotopy s lehkým exotickým nádechem, jako jsou v naší přírodě slániska či váté písky.

Podčeleď zahrnuje jen dva rody – *Dianous* a *Stenus*. První z nich je v celé Evropě zastoupen pouze jediným druhem *Dianous coeruleus* (obr. v záhlaví článku). Tento druh je nesporně nejatraktivnějším evropským zástupcem celé podčeledi a zajímavý je i způsobem života. Jeho imaga aktivují v protékáném mechu na kamenech a skalkách v divokých horských a podhorských tocích. Zbytek druhového bohatství rodu je v počtu několika set taxonů domovem v východní Asii.

Rozšíření druhého rodu je už podstatně rovnoměrnější. Společně s krasci rodu *Agrilus* (Buprestidae) patří mezi dva druhově nejpočetnější rody v řádu brouků. Celkem je jich

dosud evidováno téměř 3 tisíce druhů, z nichž asi 95 druhů je, nebo v některých případech jen bylo, domovem v České republice. Některé litorální druhy, závislé na větších neregulovaných tocích v nížinných polohách, jsou totiž známy jen z historických nálezů. Vzhledem ke stavu našich řek u nich není velká pravděpodobnost návratu. Další takové litorální druhy dosud přežívají už pouze na posledních lokalitách většinou jen na východní Moravě v říčních systémech Bečvy, Moravy a Odry. V západních Čechách je k zastižení necelých 60 druhů. Jak už to bývá u větších skupin příbuzných organismů, najdeme tu na jedné straně druhového spektra taxony, které patří mezi zcela obecné, bez větších nároků na charakter a přírodní zachovalost stanoviště, na druhé naopak druhy biotopově velmi vyhraněné, náročné na kvalitu prostředí a často jen vzácné a lokální. Tak i v přírodních podmínkách západních Čech lze narazit na některé výjimečné zástupce rodu, a to dokonce takové, kteří jsou jinde v České republice sotva k zastižení. Jejich výskyt je v našich krajích podmíněn dvěma skutečnostmi. Tou první jsou na poměry České republiky mimořádné rozlohy rašelinných mokřadů a rašelinišť různého typu od horských a podhorských poloh Šumavy, Slavkovského lesa a Krušných hor až po slatiny a přechodová rašeliniště v nižších polohách, které jsou tu soustředěné především v Chebské pánvi. Druhým fenoménem západních Čech je vazba pohraničních hor na Alpy a zároveň i doznívání subatlantské bioty. Oba tyto faktory jsou už sice nepříliš výrazné, nicméně v rámci České republiky nejsilnější. Pájdme si tedy představit několik našich západočeských specialit podčeledi Steninae, vesměs evidovaných v červeném seznamu bezobratlých České republiky (Hejda et al. 2017).

Ve vysokých polohách Šumavy, v okolí Modravy či Horské Kvildy, žije na otevřených stanovištích zaplavovaných luk v říčním systému řeky Vydry a jejích přítoků nenápadný, asi 3 mm velký, jednobarevně šedočerný druh *Stenus phyllobates* (obr. 1). Je typickým alpsko-karpatským druhem, i když do našich moravských Karpat již z východu zřejmě

▲ *Stenus phyllobates*.
 ► *Stenus montivagus*.
 ► *Stenus oscillator*. Všechny fotografie Pavel Krásenský.

nezasahuje. Jeho rozšíření na Šumavě samozřejmě souvisí s blízkostí Alp a společně s několika dalšími druhy brouků (např. střevlíci *Nebria castanea*, *Pterostichus selmanni roubali*, *Trechus alpicola*) pravděpodobně rovněž patří do souboru glaciálních reliktnů tohoto hraničního pohoří.

Podobného charakteru je i další drobný druh, ***Stenus montivagus*** (obr. 2), jehož rozšíření u nás je ale o něco širší a zahrnuje kromě Šumavy také Slavkovský les, kde byl zatím nalezen jedině v suťových stanovištích Podhorního vrchu, a dále také Podbrdsko a Branžovský hvozď. Východní hranice prochází v České republice zřejmě kaňonem Vltavy v okolí Českého Krumlova. Je druhem chladných mikrolokalit, především zastíněných, vlhkých sůtí.

Rašelinné lokality západních Čech jsou charakteristické výskytem několika tyrfofilních až tyrfobiontních druhů rodu. Z nich určitě nejnapádnější je zhruba 6 mm dlouhý ***Stenus kiesenwetteri*** (obr. na přední vnitřní obálce). Je typickým subatlantským prvkem,

široce rozšířeným v západní Evropě, odkud krajinami kolem Severního a Baltského moře zasahuje až do Finska a severního Ruska. U nás se vyskytuje ve slatinách a přechodných rašeliništích kotlín, ale na horská vrchoviště už nezasahuje. V České republice je jeho výskyt omezen na západní polovinu země, především západní a severní Čechy, na východě jeho výskyt doznívá na třeboňských rašeliništích. Zajímavé je, že dosud nebyl nalezen na Moravě, přestože ze Slovenska je vzácně doložen. V západních Čechách se s ním můžeme setkat nejčastěji v Chebské kotlině a ve Smrčinách, kde vytváří na některých lokalitách početné populace. Je doložen například z NPR Soos, NPP Lužní potok nebo PR Studna u Lužné. Nalezen byl i na několika lokalitách Slavkovského lesa, kde na rašeliništi Paterák (NPR Kladské rašeliny) dosahuje v 800 m n. m. svého známého výškového maxima, alespoň v našich podmínkách. *Stenus kiesenwetteri* je hygrofilním druhem, žijícím v nasáklém detritu a rašelinících. Je však schopen pohybovat

se i přímo ve vodě. Navíc má společně s několika příbuznými druhy rodu schopnost rychlého pohybu po vodní hladině. Ten mu umožňuje sekret, vypouštěný z pygidiální žlázy (kožní žlázy, jež jsou umístěny poblíž řitního otvoru), který ovlivňuje povrchové napětí vody a zároveň vytváří na hladině rychle se šířící mastné éterické skvrny. Ty s sebou strhávají i samotné brouky, kteří ještě násobí tento efekt tím, že se po nich se zdviženým zadečkem nechávají unášet vzdušnými proudy jako malé plachetnice do nepředvídatelných směrů. Tak se na hladině dokáží celkem rychle vzdalovat hrozícímu nebezpečí, i když na jiném principu a ne tak svižně jako např. vodní plošnice bruslařky (Gerridae) nebo vodoměrky (Hydrometridae).

Podobné rozšíření jako předchozí druh má také další ze specialit českého západu – ***Stenus oscillator*** (obr. 3). Jeho areál je ještě více subatlantský, když východní hranice tentokrát prochází Českou republikou a na severu Skandinávií. U nás je opět výskytem omezen převážně na západní polovinu Čech, přičemž historické literární údaje z Moravy mohou být založeny na chybných determinacích dvou jemu velmi podobných druhů *S. bohemicus*

nebo *S. tarsalis*. Také ekologickými nároky je *S. oscillator* velmi blízký předchozímu druhu *S. kiesenwetteri*, vystupuje ale i na výše položená horská vrchoviště. Tak je například velmi typický pro NPR Rolavská vrchoviště v Krušných horách nebo šumavské slatě. Ani ve Slavkovském lese nepatří na lokalitách tohoto charakteru mezi vzácné druhy. Běžný je třeba na rašeliníštích v okolí Kladské. Podobné stanovištní nároky mají i některé další druhy. Mezi ně patří např. *S. nitidipennis*, *S. picipes brevipennis* či *S. subdepressus*, v České republice recentně doložené právě z rašeliných mokřadů západních Čech.

V současné době se pátrání po výskytu druhů rodu *Stenus* v západních Čechách zaměřuje nejvíce na ripikolní druhy, které by mohlo přinést obohacení západočeské fauny o další druhy této zajímavé skupiny brouků. Proto jsou nyní v hledáčku výzkumníků hlavně poslední zachovalejší, neregulované úseky větších potoků a řek. ■

Literatura:

Hejda R., Farkač J. et Chobot K. [eds] 2017: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. List of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates. – Příroda, Praha, 36: 1–612.

KRÁTKÉ ZPRÁVY

■ V červnu letošního roku byla na Seznam světového dědictví **UNESCO** zapsána **Hornická kulturní krajina Erzgebirge/Krušnohoří**. Její součástí je celkem 22 památek, z nichž 17 se nachází na německé a 5 na české straně: Hornická kulturní krajina Jáchymov, Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná, Hornická kulturní krajina Krupka, vrch Mědník a Rudá věž smrti u Ostrova. Zařazení mezi lokality UNESCO zohledňuje nejen dochované historické památky, ale také celosvětový význam Krušnohoří, jež bylo v minulosti technologickým a vědeckým centrem, odkud se vynálezy a inovace v hornictví šířily do dalších těžebních oblastí po celém světě.

■ Počátkem srpna letošního roku nás navždy opustil **Jan Harváněk** - významná osobnost, která v 70. letech stála u zrodu chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Svůj výtvarný talent využil k návrhu znaku CHKO a svůj osobitý grafický výraz vtiskl i časopisu Arnika, jehož podobu jakožto šéfredaktor a dvorní výtvarník určoval od jeho vzniku v roce 1975 až do roku 1998.

Byl autorem nadčasových libret pro naučné stezky Kladská a Smradoch. Rozdával ostatním radost i jako skvělý jazzový hudebník a jeho legendární tábor pro mladé ochránce přírody na Rolfově ostrově zásadně ovlivnil několik generací přátel přírody Slavkovského lesa.